

2. Павлюк Л.В. Концепт *речевой этикет* в обыденном языковом и гендерном сознании // Коммуникативные исследования 2009. Виды коммуникации. Обучение общению / Научный ред. И.А.Стернин. – Воронеж: изд-во “Истоки”, 2009. – С. 74–78.
3. Павлюк Л.В. Концептуализация языка обыденным сознанием (экспериментальное исследование) // Вестник МГЛУ. Вып.548. Язык. Культура. Текст. Серия Лингвистика. – М.-Калуга: ИП Кошелев А.Б. (Изд-во “Эйдос”), 2007. – С. 161–167.
4. Павлюк Л.В. Проблема исследования коммуникативных концептов в обыденном сознании // Теоретические проблемы современного языкознания / Под ред. И.А.Стернина и М.А.Стерниной. – Воронеж: “Истоки”, 2009. – С. 122–126.
5. Павлюк Л.В. Экспериментальные приёмы исследования концепта // Психолингвистика в XXI веке: результаты, проблемы, перспективы. XVI международный симпозиум по психолингвистике в теории коммуникации. Тезисы докладов. Москва, 15-17 июня 1009г. / Ред. коллегия: Е.Ф.Тарасов (отв. ред.), О.В.Балясникова, Е.С.Ощепкова, Н.В.Уфимцева. – М.: Издательство “Эйдос”, 2009. – С. 409–410.
6. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. – М.: “Восток-Запад”, 2007.

УДК 811.111'27

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ФАКТОРИ ВИНИКНЕННЯ МОВНИХ ВАРІАНТІВ В АНГЛІЙСЬКОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

Марія Танчинець
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

На основі теоретичного аналізу соціолінгвістичних факторів виникнення мовних варіантів у статті виокремлено основні причини варіативності лінгвістичних одиниць в англійському діалогічному мовленні.

Ключові слова: соціолінгвістичні фактори, мовні варіанти, причини варіативності, діалогічне мовлення.

На основе теоретического анализа социолингвистических факторов появления языковых вариантов в статье выделено основные причины вариативности лингвистических единиц в английской диалогической речи.

Ключевые слова: социолингвистические факторы, языковые варианты, причины вариативности, диалогическая речь.

The article defines the basic reasons of variation of the linguistic units in English dialogic discourse on the basis of the theoretical analysis of the sociolinguistic factors of the language variants appearance.

Key words: sociolinguistic factors, language variants, reasons of variation, dialogic discourse.

Постановка проблеми. Мову не можна розглядати як гомогенну систему, у ній закладено обов'язкове варіювання. Мова й одиниці мови знаходяться в процесі постійного розвитку. Розмірковуючи про мінливість мови Г. Пауль [4, с. 49] писав, що одного врахування безкінечної мінливості й своєрідності

окремих організмів достатньо для розуміння необхідності безкінечних змін мови. Причини, що породжують лінгвістичне варіювання, чисельні й досить різнопланові. На кожному ярусі мови (фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному) варіювання має свої особливості, специфічні передумови свого зародження, існує й розвивається завдяки низки причин.

Актуальність дослідження зумовлена об'єктивною потребою з'ясувати чинники, що мають безпосередній вплив на виникнення мовних варіантів в англійському діалогічному мовленні, оскільки, щоб проникнути в суть будь-якого явища, що існує в мові, можна лише з'ясувавши причини його виникнення.

Теоретичною базою нашого дослідження стали наукові розвідки відомих лінгвістів: І. А. Бодуена де Куртене, Ф. де Соссюра, Л.В.Щерби, М.М. Гухман, В.М.Солнцева, Г.П.Торсуєва. Теоретико-експериментальне вивчення факторів виникнення мовних варіантів знайшло найповніше відображення у працях А.Б.Бабичевої, Б.О.Серебренникова, А.Ю.Степановичюса, А.Д.Травкіної, Д. Крістала та Д. Уелса.

Метою статті є виявити фактори, що впливають на виникнення мовних варіантів в англійському діалогічному мовленні.

Виклад основного матеріалу. Розвиток мови є об'єктивним процесом і зумовлюється, з одного боку, призначенням мови як засобу спілкування, а з іншого – існуванням мови у виді системи знаків. Звідси пішов поділ на інтерлінгвістику й інтралінгвістику [8; 2] і, відповідно, виділення двох основних груп факторів, які мають вплив на розвиток мови – зовнішніх і внутрішніх. Оскільки розвиток мови здійснюється через зміни, ті ж фактори виступають у ролі причин, що викликають варіювання системи, структури й одиниць мови.

Вивчення проблеми внутрішньої варіативності мовної структури пов'язано з таким описом мовного матеріалу, коли лінгвісти намагаються вивчати мову й мовлення в їхньому взаємозв'язку. Внутрішні причини мовних змін полягають у самому мовному коді, різноманітності структурних потенцій системи мови та її перебудови в процесі розвитку мови, тенденції до матеріальної та розумової економії, а також у характері функціонування елементів мови. Причини змін у мові слід шукати в самій системі мови, оскільки, як відмічає Е.Г.Туманян [12, с. 88], у будь-якій мові закладено внутрішній стимул до спонтанного розвитку, основою якого є наявність внутрішнього протиріччя в самій природі мови як певним чином організованої субстанції, що виконує комунікативні функції. Явище варіативності одиниць мови, на думку В. М. Солнцева [7, с. 231], зумовлено, з одного боку, існуванням кожної одиниці у вигляді певного класу, а з другого, використанням у мовленні лише одного представника цього класу, оскільки завдяки лінійності мовлення одне місце може займати лише один елемент класу.

Б. О. Серебренников [6] та А. Ю. Степановичюс [9] поділяють внутрішні фактори виникнення мовних варіантів на структурні та функціональні. Структурні причини спрямовані на покращення мовної техніки й мовного механізму. До них відносяться асимілятивні й дисимілятивні процеси, спрощення груп приголосних, економія мовних засобів, усунення зайвих засобів мовлення та ін. Функціональні причини соціолінгвістичного варіювання сприяють збереженню мови в стані комунікативної придатності й визнаються найважливішими імпульсами розвитку, наприклад, збереження комунікативно

відпрацьованих мовних засобів; усунення форм, що втратили функцію; компенсація комунікативно необхідних мовних елементів та ін.

Таким чином, до внутрішніх причин варіювання можна віднести:

- а) внутрішні протиріччя системи – нееквівалентність форми й змісту, що виникла в результаті нерівномірного розвитку цих категорій;
- б) взаємодія різночасових систем і різномовних систем;
- в) взаємодія різних форм існування національної мови;
- г) факт аналогії (парадигматичної та синтагматичної);
- д) тенденція до економії (лінійної, матеріальної чи розумової); [5, с. 49; 11, с 96].

Ф. де Соссюр [8], Б. І. де Куртене [2], М. М. Гухман [3], у рамках зовнішнього фактору варіювання виділяють лінгвістичні й екстралінгвістичні причини змін. Лінгвістичні причини мовних змін характеризуються як такі, що є замкнутими в мові, але лежать поза структурою мови (позаструктурні). До позаструктурних факторів М.М. Гухман [3] відносить типи контактування мов, що залежить від рівня історичного розвитку носіїв мови й інших соціальних умов. Екстралінгвістичні причини мовних змін лежать за межами мови (позамовні). Прикладами позамовних факторів є розпад людських колективів, ріст виробничої сили суспільства та ін [6].

Враховуючи широкий спектр факторів, що зумовлюють варіативність сучасної англійської мови, А. Д. Травкіна [11, с. 96] поділяє зовнішні причини варіативності категоріально на соціомовні й соціальні. До соціомовних (прагматичних) факторів належать: соціально-статусний, віковий, професійний, соціотериторіальний (регіональна й діалектна неоднорідність), готовність мовної свідомості як частини суспільної свідомості до варіативності, мода й престижність, протиріччя нормалізаторської діяльності, сфера і частота використання слова. До власне соціальних факторів відноситься демократизація суспільства, наслідком якої є демократизація мови, а також міграційні процеси й мобільність населення. Таким чином, неможна не враховувати вплив соціальних перетворень, які нерідко служать поштовхом до зміни форми позначуючого чи, навпаки, сприяють збереженню традиції варіативності, яка в цілому зумовлена еволюцією мови й потребами комунікації.

Риси варіативності залежать від наявності певних факторів соціальної ситуації. До соціолінгвістичних ознак, як відмічає Д. Уелз [15], належить ситуативна обмеженість використання мови, регіональна й соціальна варіативність мови.

Д. Крістал [14, с. 290] розглядає соціальну спрямованість зовнішнього фактору в кількох напрямках:

- а) просторовому чи географічному (вплив територіальних діалектів та існування локальних різновидів літературної мови);
- б) міжмовні контакти (запозичення одного й того ж слова із різних мов, вплив мови-посередника, умови білінгвізму);
- в) стратифікаційному (соціально-економічне положення, вид заняття, вік, стать);
- г) функціонально-стилістичному (сфера комунікації, ситуація спілкування, тема спілкування).

Узагальнена схема класифікації соціолінгвістичних факторів виникнення мовних варіантів має такий вигляд (рис. 1.)

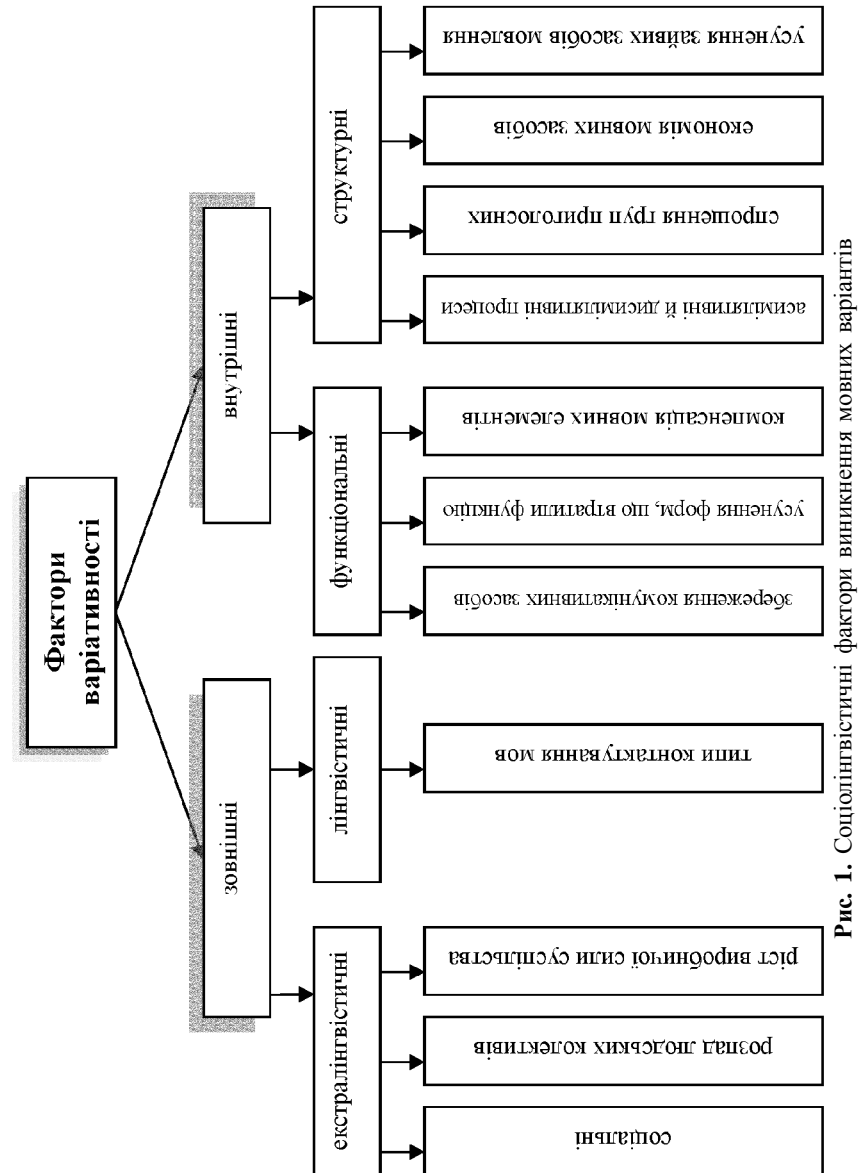

Рис. 1. Соціолінгвістичні фактори виникнення мовних варіантів

Говорячи про вивчення зовнішніх джерел мовного варіювання, слід відмітити, що лінгвісти вже давно проявили зацікавленість до соціального боку мовлення. Соціальна зумовленість мовлення може бути пов'язана з певними характеристиками самого мовця, комунікативною ситуацією, формою мовленнєвої поведінки та виражатися в різних формах – у її соціальній диференціації, у наданні переваги соціальними групами тим чи іншим засобам вираження, що є в системі мови, у тому, що певні засоби мови набувають функції соціальних символів-маркерів приналежності мовця до певного соціального середовища. Так, наприклад, сленгові соціолектні слова виступають маркерами тональності мовленнєвого акту, неофіційних та невимушених відносин між комунікантами, одночасно вони виступають як символи їхньої соціальної, соціально-вікової та соціо професійної спільноти, приналежності до одного й того ж соціального мікросвіту.

Соціальні фактори породжують різноманітність форм існування мови в межах одного й того самого історичного періоду й на тій самій території. Варіювання одиниць мовлення відбувається в зв'язному мовленні, і це варіювання провокується, по суті, власне зв'язним мовленням, тобто дією спільних для даної мови, для її вимовної норми фонетичних закономірностей [10, с. 119]. Соціолінгвістична варіативність мовних засобів знаходить своє широке відображення в діалогічному мовленні. Діалог є найяскравішою і найприроднішою формою комунікації, оскільки, як відмічав Л. В. Щерба [13, с. 36], мова живе, відображає свою справжню сутність і змінюється головним чином у діалозі. Одночасність процесів породження і реалізації діалогічного мовлення має в результаті специфічне синтаксичне і фонетичне оформлення.

Передача інформації в діалозі здійснюється кількома каналами: словесному, інтонаційному, міміко-жестулярному, ситуативно-предметному. Таким чином, розуміння й опис діалогу неможливі без урахування не лише мовних, але й екстралінгвістичних факторів [1, с. 36] – саме ці фактори впливають на вибір мовцем тих чи інших мовних засобів при реалізації діалогічного спілкування.

В одній і тій самій ситуації люди, що належать до різних прошарків суспільства, користуються різними модифікаціями мови, у чому проявляється різний ступінь володіння літературною нормою різними шарами суспільства. І, навпаки, одна й та ж людина може вільно володіти різними варіантами, використовуючи їх залежно від ситуації, у якій відбувається спілкування. При виборі мовного варіанту, у якому актуалізується зміст висловлювання, мовець керується цілим рядом міркувань: конкретна комунікативна ситуація; прийняті в його середовищі правила мовленнєвого спілкування; його особистісні й соціальні характеристики, що визначають соціокультурний рівень людини (професія, вік, стать, освіта, інформованість). Ці характеристики зумовлюють, у свою чергу, і вибір адресантом відповідних форм слів для здійснення комунікативного акту.

Соціокомунікативний процес є неоднорідним явищем, що знаходиться в залежності від соціокультурного стану суспільства й не залишається незмінним, а в ході його оновлення зникають одні, з'являються інші чи трансформуються вже існуючі форми. Звісно, при утворенні варіантів під впливом зазначених факторів варіативності мають місце місцеві фонетичні, акцентологічні й морфологічні закономірності зміни слова.

Висновки. Отже, у діалогічному спілкуванні, відмінними рисами якого є

непідготовленість, неофіційність, безпосередність, зростає роль варіативності одиниць мовлення. Питання соціального розшарування мови є частиною загальної проблеми варіювання лінгвістичних систем та елементів, що її складають. Варіювання часто викликається не однією, а комплексом причин і виникає під впливом різних екстралінгвістичних факторів, забезпечується паралелізмом мовних засобів, зумовлюється еволюцією мови й потребами комунікації.

Перспективами подальших розвідок вважаємо вивчення та дослідження соціолінгвістичних факторів варіативності звукового складу слова в діловому діалогічному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабичева А. Б. Особенности ритмической организации спонтанной немецкой диалогической речи на супrasegmentном уровне (экспериментально-фонетическое исследование): Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Бабичева Анастасия Борисовна. – М., 2003. – 162 с.
2. Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию. / И. А. Бодуэн де Куртенэ. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1963. – Т. 2. – 391 с.
3. Гухман М. М. Социология языка / М. М. Гухман // Теоретические проблемы современного советского языкознания. – М., 1964 – С. 128-131.
4. Пауль Г. Принципы истории языка / Г. Пауль. – М.: Изд-во иностр. литературы, 1960. – 500 с.
5. Семенов Н. Н. Некоторые вопросы изучения вариантности / Н. Н. Семенов // Вопросы языкознания. – 1965. – № 1. – С. 48-56.
6. Серебренников Б. А. О материалистическом подходе к явлениям языка / Б. А. Серебренников. – М.: Наука, 1983. – 319 с.
7. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование : научное издание / В. М. Солнцев. – 2-е изд., доп. – Москва: Наука, 1977. – 341 с.
8. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Фердинанд де Соссюр. – М.: Изд-во “Соцэкгиз”, 1933. – 272 с.
9. Степановичус А. Ю. Диахроническая фонология и проблемы древнеанглийского вокализма: автореф. дис. на соискание уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / А. Ю. Степановичус – Л., 1977. – 50 с.
10. Торсуев Г.П. Константность и вариативность в фонетической системе: [на материале английского языка] / Георгий Петрович Торсуев. – Москва: “Наука”, 1977. – 126 с.
11. Травкина А. Д. Типологически-релевантная вариативность стандартной произносительной формы английского слова: Дис. ... доктора филол. наук: 10.02.04 / Травкина Альбина Дмитриевна. – Тверь. – 2001. – 325 с.
12. Туманян Э. Г. О природе языковых изменений / Туманян Э. Г. // Вопросы языкознания. – 1999. – №3. – С. 86–97.
13. Щерба Л. В. Избранные труды по языкознанию и фонетике / Л.В. Щерба; отв. ред. М.И.Матусевич. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1958. – Т. 2. – 182 с.
14. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / David Crystal. – Cambridge: Cambr. Univ. Press, 1995. – 489 p.
15. Wells J. C. Longman Pronunciation Dictionary / John C. Wells. – CUP, 1995. – 802 p.